

УДК 338.439.4:636.2(477)

Верховод І.С.
к.е.н., доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗАОХОЧЕННЯ ВИРОБНИКА

Анотація. У зв'язку із катастрофічним скороченням поголів'я великої рогатої худоби за роки незалежності України у статті наведено аналіз економічних можливостей державної підтримки розвитку скотарства на сучасному етапі. Підкреслено необхідність встановлення оптимальних пропорцій розподілу доходів між основними учасниками ринку продукції скотарства: сільськогосподарськими підприємствами, переробними підприємствами і торгівлею. Запропоновано оптимальні підходи до розподілу доходів від реалізації продукції скотарства.

Ключові слова: продукція скотарства, ціноутворення, механізм міжгалузевого обміну, державне регулювання, економічна ефективність.

Постанова проблеми. Для більшості країн світу скотарство є головною галуззю тваринництва. Його продукти – яловичина, м'ясо, шкіряна сировина і органічні добрива мають велике народногосподарське значення, завжди користуються великим попитом. За чисельністю худоби галузь посідає перше місце у світі. В Україні на 01.07.2015 року поголів'я великої рогатої худоби склало 4,4 млн. голів, у тому числі корів – 2,2 млн. голів [6] проти 24,6 млн. голів у 1991 році, що свідчить про його катастрофічне скорочення за роки незалежності України. Основною причиною зменшення поголів'я і скорочення обсягів виробництва продукції скотарства є збитковість галузі протягом багатьох років.

У зазначеному вище розрізі вельми доцільним видається аналіз економічних можливостей державної підтримки розвитку скотарства на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного регулювання аграрної сфери економіки України присвячено багато праць вітчизняних вчених, а саме: А.Г. Бабенко, І.Г. Кириленко, М.Х. Корецького, Ю.О. Лупенко, Л. Скибицької та багато інших. Питання розвитку скотарства як стратегічно важливої галузі сільського господарства привертає увагу багатьох вчених-економістів. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли своє відображення в працях В.Я. Амбросова, П.С. Березовського, В.М. Зубця, М.М. Ільчука, В.Я. Месель-

Веселяка, П.Т. Саблука, О.М. Шпічака та інших. Але державне регулювання в сільського господарства, зокрема, галузі скотарства, не втрачає своєї актуальності. Саме тут спостерігаються тенденції зниження економічної ефективності виробництва, а окремі види товарної продукції залишаються збитковими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування необхідності запровадження економічного механізму розвитку скотарства, в якому центральне місце має належати державному регулюванню цін та встановленню оптимальних пропорцій розподілу доходів між основними учасниками ринку від реалізації продукції скотарства кінцевому споживачеві.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом державного регулювання економіки є соціально-економічні механізми в сферах суспільного відтворення і розподілу, ефективно використання яких в рамках ринкового господарства неможливо. Основним предметом державного втручання в економіку служить зростання національного багатства і добробут громадян. Очевидно, що раціональне поєднання механізмів ринкового господарства та держрегулювання здатне забезпечити економічне зростання і добробут громадян як у межах всього народного господарства, так і в окремих його галузях у тому разі, коли економічна стратегія держави являє собою сукупність економічних механізмів державного регулювання економіки, спря-

мованої на реалізацію вказаної політичної стратегії і спрямована на управління процесами виробництва і реалізації продукції та розподілу доходів у країні відповідно до цілей стратегії. Саме вказаним вище чином у економічній політиці концентруються зовнішньоекономічна політика, структурно-інвестиційна політика, промислова політика, аграрна політика, політика ціноутворення, кредитно-грошова політика, соціальна політика тощо.

Вказані складові економічної політики формально виявляють свою належність до політики соціальної держави до тих пір, доки не аналізуються принципи побудови економічної політики, найважливішими з яких є принцип ефективності економіки, принцип справедливого розподілу доходів та інших благ, а також принцип стабільності економіки країни, оскільки лише реалізація принципу ефективності економіки може забезпечувати громадян країни достатнім обсягом товарів за незмінних витратах матеріальних і фінансових ресурсів або виробництвом заданої кількості товарів при меншому обсязі витрат.

У ринкових умовах послідовне підпорядкування принципу ефективності економіки національних ресурсів, на нашу думку, має як позитивні, так і негативні наслідки. Так, саме дотримання даного принципу, підпорядковане лише сьогоденній доцільності в нашій країні вже призвело до такої значної диспропорції галузей народного господарства, як експорто-орієнтованого розвитку металургійної галузі та збитковості сільського господарства. Крім того, в самому сільському господарстві країни на сьогодні задовільні темпи розвитку мають лише зернове виробництво, вирощування цукрових буряків та соняшнику – також експортноорієнтовані виробництва, у той час як галузі тваринництва не тільки залишаються збитковими, але й ліквідуються, особливо скотарство. Перехід до ринку, значне скорочення державної підтримки тваринництва, а також інтервенція м'ясної продукції в країну призвели до того, що виробництво основного продукту галузі – м'яса стало збитковим для багатьох регіонів України, що свідчить про те, що довготерміновою економічною політикою держави поки далеко не все гаразд.

Регульована ринкова економіка повинна включати цілий комплекс докорінної перебудови методів управління сільським господарством на макрорівні, зокрема запровадження економічного механізму регулювання реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію (сировину) та промислові ресурси, посилення мотивації аграрної праці та вдосконалення міжгалузевих цінових пропорцій [2, С. 42].

Принцип справедливого розподілу доходів і благ покликаний згладжувати нерівність доходів громадян країни і підвищувати доходи кожної людини відповідно до її внеску у збільшення ефективності економіки. Ігнорування цього принципу сприяє розширенню громадян на багатих і бідних, зростанню соціальної нерівності та напруженості. В останні роки з'являється глибше розуміння ролі принципу стабільності економіки у всіх видах бізнесу і в країні в цілому. В ідеалі для підтримки стабільності вкрай необхідне досягнення низьких темпів інфляції, повної зайнятості населення і стійкості економічного розвитку.

Принцип стабільності має виняткове значення в успішному функціонуванні такої малоеластичної галузі як скотарство, тому що його дотримання потребує наявності стабільних упродовж 3-5 років планів виробництва продукції галузі і закупівельних цін. Тому в системі державного регулювання важливе місце, на нашу думку, повинно відводитись саме прогнозуванню соціально-економічного розвитку скотарства. Основна мета такого прогнозування – науково обгрунтоване передбачення тенденцій руху соціально-економічних процесів у суспільстві на прогнозований період, з метою розробки на основі прогнозів стратегічних та індикативних планів, цільових соціально-економічних програм розвитку галузі.

Разом з тим, в основу державного регулювання має покладатись ефективний економічний механізм, який, на думку А.І. Алтухова і В.А. Кундіус «...повинен базуватися на ліквідації нееквівалентності в товарообміні сільського господарства з іншими галузями, створенні умов для розширеного відтворення в агропромисловому комплексі з метою більш повного забезпечення країни

сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством» [1, С. 396],.

Вказана потреба передбачає збільшення масштабів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі шляхом їх фінансування і кредитування, регулювання продуктивних ринків, здійснення державного управління і контролю в сільському господарстві.

Наведені вище вимоги до державного планування економіки продовольчого сектору виробництва цілком відповідають світовим стандартам. Практика показує, що і питання ціноутворення має державне значення і не випадково його рішенням у розвинутих країнах зайняті урядові комісії і національні ради.

Очевидно, що проблема розробки організаційно-економічного механізму ефективного розвитку скотарства полягає у виборі ефективного напрямку спеціалізації скотарства відповідно до потреб населення в молоці та м'ясі та встановленні оптимальних пропорцій між м'ясним і молочним скотарством. Останнє пов'язано з тим, що з ростом добробуту населення країни питома вага найбільш цінних високоякісних продуктів харчування підвищується.

З цієї точки зору яловичина і молоко відносяться до найбільш соціально значущих продуктів харчування, що надає пріоритетність їх виробництву, а власне організаційно-економічний механізм виробництва продукції скотарства покликаний вирішити дві проблеми: по-перше, забезпечити виробництво і реалізацію продукції скотарства в заданих обсягах і, по-друге, створити умови прибуткової діяльності для господарюючих суб'єктів. Але для реалізації цих проблем слід подолати тертя і протиріччя між елементами організаційно-економічного механізму, які в реальній економіці мають системну організацію і кожне протиріччя знаходиться у взаємному зв'язку з середовищем свого існування [4, С. 70].

Слід сказати, що відмічені протиріччя особливо негативно проявляють себе як в організаційному, так і в економічному механізмі функціонування скотарства. У першому випадку – протиріччя між можливостями регіонів і малою реальною чисельністю голів'я худоби; дисбаланс між кількістю ху-

доби та кормозабезпеченням; розвитком науково-технічного прогресу і технічної відсталістю галузі тощо, у другому – протиріччя між високими цінами на техніку та енергоносії і низькими цінами на продукцію галузі; між прибутком і збитками у сфері АПК; між лібералізацією цін на продукти галузі та великими обсягами демпінгового імпорту даного продукту (яловичина).

Усунення цих економічних протиріччя сприятиме створенню ефективного організаційного механізму розвитку скотарства. Реалізація зазначених вище функцій вимагає вдосконалення організаційно-економічного механізму на основі політики стимулювання підвищення попиту, зростання виробництва якісної сировини і продукції скотарства та здійснення регулювання та встановлення стабільних на ряд років цін.

При цьому стимулювання попиту на продукти галузі передбачає:

- підтримку малозабезпечених верств населення;
- планування регіонального замовлення на продукцію і підвищення реальних доходів споживачів;
- зростання виробництва конкурентоспроможної продукції, що передбачає встановлення раціональної спеціалізації, посилення концентрації та агропромислової інтеграції при технічному переозброєнні галузі.

У випадку України, якщо сільськогосподарські підприємства в регіонах сьогодні мають у структурі грошової виручки від реалізації молока 47%, переробники і торгівля – по 26,5%, а в деяких регіонах відповідно 29,4%, 41,9 %, 28,7%, то проблема дійсно існує, і такий ціновий механізм важко відрегулювати без втручання держави.

Таким чином, ціноутворення відіграє ключову роль в економічному механізмі, оскільки воно являє собою процес прийняття рішень щодо встановлення ціни на товар, при врахуванні мети ціноутворення, які сьогодні можна виразити переважно як отримання вищого рівня прибутків або збільшення частки на існуючих ринках, або захоплення нових.

На сьогодні в Україні запроваджені економічні механізми регуляторного впливу на попит і пропозицію аграрного ринку, до яких відносяться: мінімальні ціни; еквівале-

нтні ціни; заставні операції; інтервенційні операції; квотування; митні тарифи на ввезення і вивезення продукції; державні дотації на одиницю продукції, або на одиницю площі; державні дотації на якість продукції; державні дотації на голову тварини; пільгове кредитування; пільгове оподаткування; узгоджувальні комісії цін та доходів в інтеграційних формуваннях; біржові операції тощо.

Проте їх ефективної дії поки що не досягнуто внаслідок відсутності системності при запровадженні, неналежного фінансового забезпечення, значних коливань пропозиції, нерационального державного регулювання експортно-імпорتنих операцій на ринку сільськогосподарської продукції [3, С. 57].

У відповідності з цілями в ціноутворенні використовуються наступні основні методи:

- ціноутворення на основі витрат співвідносить ціну товару з загальними або середніми витратами, пов'язаними з його виробництвом і реалізацією;
- ціноутворення на основі конкуренції співвідносить ціну товару з цінами, встановленими конкурентами.

На практиці підприємства та організації використовують ці методи як окремо, так і в їх різних комбінаціях. Так, в початковий період аграрних реформ в ціноутворенні на національному та регіональному рівнях панувала так звана стратегія впровадження на ринок на основі встановлення демпінгових цін на товари. Така тактика дозволяла забезпечити зростання обсягів продажів і велику частку ринку. Пізніше ця тактика була замінена підходом «викурювання» з ринку конкурентів на основі організації процесу банкрутства успішно функціонуючих підприємств.

Негативні наслідки такої практики і світовий досвід показують, що удосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку продукції скотарства має здійснюватися більш гнучко з дотриманням наступних умов:

- відповідність вимогам учасників за якістю продукції міжгалузевого обміну;
- взаємопов'язане функціонування матеріально-технічних ресурсів учасників;
- досягнення паритетності міжгалузевого обміну.

Розвиток та функціонування механізму ціноутворення являє собою важливу складову ефективного функціонування аграрного ринку, що є, в свою чергу, запорукою продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави.

На сьогодні діяльність усіх учасників ринку продукції скотарства здійснюється на основі договорів-контрактів. У нормальних умовах дана система ґрунтується на укладенні договорів між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними і торговими підприємствами та організаціями на виробництво, переробку і реалізацію продукції скотарства. Як свідчить вітчизняна практика останнього десятиліття, найважче подібні договори укладаються між сільськогосподарськими переробними підприємствами, оскільки останні пропонують необґрунтовано низьку ціну на продукцію, що зрощена. Сьогодні економісти вбачають в цьому одну з головних причин причина підриву та ліквідації сировинної зони галузі. Складнощі, які виникають при укладанні договорів між сільськогосподарськими організаціями та переробними підприємствами, полягають в тому, що в ряді випадків власники великих пакетів акцій диктують свої умови, рівень цін на закупівлю скотарській продукції.

Тому нам вбачаються вірними пропозиції тих дослідників, які бачать вихід із становища в передачі контрольного пакету акцій сільськогосподарським товаровиробникам за допомогою організації вторинної емісії акцій та їх продажу постачальникам сировини. Це дозволить більш об'єктивно управляти процесом ціноутворення і збалансувати інтереси всіх учасників ринку продукції скотарства.

Значно успішніше укладаються договори між переробними і торговими підприємствами, оскільки вони точно знають розмір отриманого прибутку. Тому розподіл доходів від реалізації молока між учасниками молочного виробництва здійснюється за досить стабільними і прогнозованими пропозиціями. За статистичними даними [7] на 01.07.2015 року закупівельні ціни у середньому по Україні на молоко I гатунку від сільськогосподарських підприємств склали 4636 грн. за тонну, на молоко II гатунку

від сільськогосподарських підприємств складала 3882 грн. за тонну, II гатунку від населення 2928 грн. за тонну. При цьому оптово-відпускні ціни на молоко 2,5 % жирності в середньому по Україні 6,64 грн. за кг, коливаючись від 5,40 до 8,04 грн. за кг. Роздрібна ж ціна молока сягає 12 грн. за кг. Отже, розподіл доходу від реалізації молока кінцевому споживачеві в міжгалузевому обміні здійснюється в пропорціях, далеких від того, щоб заохочувати сільськогосподарських виробників, більшу його частину отримують переробні й торговельні підприємства.

Вказаний дисбаланс зберігається, на нашу думку, через відсутність об'єктивного економічного механізму в міжгалузевому обміні, неорганізованості і незахищеності сільськогосподарських організацій та кумпуваності окремих керівників.

На основі досліджень вітчизняного та зарубіжного досвіду можна стверджувати, що сьогодні оптимальні науково-обґрунтовані підходи до розподілу доходів від реалізації продукції кінцевому споживачеві між основними учасниками ринку продукції скотарства виглядають наступним чином:

по-перше, отримані доходи варто розділити відповідно до питомої частки внеску кожного учасника ринку за науково обґрунтованими суспільно необхідними витратами на кінцевий реалізований продукт;

по-друге, розподілити доходи таким чином, щоб забезпечити рівний рівень рентабельності всім учасникам ринку;

по-третє, доходи, отримані від реалізації продукції скотарства кінцевому споживачеві, розділити на кількість учасників (3) порівну;

по-четверте, зазначені доходи розділити в пропорції: товаровиробнику - 50%, переробнику - 30%, торгівлі - 20%.

Аналогічні обставини спостерігаються з ціноутворенням на ринку реалізації яловичини. На 10.07.2015 року закупівельні ціни на м'ясо ВРХ складала 24972 грн. за тону, оптово-відпускна ціна на цей період складала 46,6 грн за кг, роздрібна ціна – 65–75 грн. за кг. Тобто майже 60 % виручки привласнюють собі переробні і торговельні підприємства [7].

Як ми бачимо, в організаційно-економічному механізмі функціонування регіонального скотарства основоположним компонентом є справедливий механізм міжгалузевого обміну, створити який, на нашу думку, ринок не в змозі. Тому обґрунтовувати і розбудувати його мають, на нашу думку, національна і регіональна влада, національні Ради, Комісії, товариства. Доцільно створити регіональні тваринницькі комісії (РТК) на базі відділу тваринництва управління сільського господарства регіонів, які повинні виконувати наступні функції:

планування виробництва та збуту, регулювання ввезення та вивезення з регіону продукції тваринництва;

розробка економічного механізму щодо визначення частки учасників ринку при розподілі доходів.

Висновки. Таким чином, роль чи не визначального чинника, на якому може відродитися весь організаційно-економічний механізм ефективного функціонування скотарства, сьогодні, на нашу думку, має відігравати і раціональний міжгалузевий обмін, оскільки саме його елементи можуть забезпечити технологічну і економічну ефективність галузі.

Список літератури:

1. Алтухов А.И., Кундиус В.А. Российский АПК: современное состояние и механизм развития / А.И. Алтухов, В.А. Кундиус // Монография. – М.: 2006. – 723 с.
2. Бабенко А.Г. Державне регулювання – пріоритетний напрям розвитку економіки аграрного сектору / А.Г. Бабенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 162 (54). – С. 41 – 44.
3. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка – К.: ННЦ "ІАЕ", 2012 – 182 с.
4. Чарыкова О.Г. Организационно-экономический механизм развития зернового рынка (теория, методология, практика) / О.Г. Чарыкова // Монография. – Воронеж: ОАО "Центрально-Черноземное книжное издательство", 2006. – 300 с.
5. <http://www.economica.com.ua/agro/article/36111276.html>
6. <http://www.ukrmprom.kiev.ua>
7. <http://www.milkua.info>

Annotation

In connection with the catastrophic reduction of the livestock of during the years of independence of Ukraine, an analysis of economic possibilities of the state support of the cattle breeding development at present stage is given in the article.

Research results

The necessity of ascertaining some optimal proportions of distributing incomes between the main participants of the cattle production market – agricultural enterprises, processors and traders – is stressed.

Taking into consideration that the regulated market economy must include introducing the economic mechanism of regulating realization prices for agricultural production and improving interbranch price proportions, a prognostication of the cattle breeding social and economic development is suggested in the article.

The groundlessly low price for the grown production, dictated by processing enterprises, is one of the main reasons of harming and closing the raw branch. So, the way out of the situation is passing a controlling block of shares to agricultural commodity producers by means of organizing a secondary emission of shares and their selling to raw staff suppliers. It will more impartially enable to manage the pricing process and to balance the interests of all the participants of the cattle breeding production market.

Conclusions:

Some optimal approaches to the outcome distribution from the cattle breeding production realization are suggested. In particular, gained outcomes should be distributed according to a specific share of the contribution of every participant of the market in accord with scientifically well-founded, socially necessary expenses of the end realized product and in this way a regular level of profitability for all the participants of the market should be secured.

It is possible to build a fair mechanism of the interbranch exchange with the aid of the state by means of creating regional stock-raising commissions. Their functions must be planning the industry and selling, regulating the import and export of the cattle breeding production from a region, working out an economic mechanism concerning determining a share of the participants of the market in distributing outcomes.

Key words: *cattle breeding, pricing, interbranch exchange mechanism, state regulating, economic efficiency.*